

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЕПІСТЕМІЧНОЇ МОДАЛЬНОСТІ В ДАВНЬОГРЕЦЬКОМУ ФІЛОСОФСЬКОМУ ДИСКУРСІ

Поліщук (Шадчина) Анна Сергіївна,

канд. філол. наук, доц.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Дослідження присвячено культурно та дискурсно маркованим контекстам вживання епістемічної модальності в давньогрецьких філософських текстах. Йдеться про доведення за аналогією, віртуальні промови, "абстрагування" лексичної семантики слова підрядним реченням із застосуванням модальних форм, що відбиває важливий для філософського знання принцип "критики мови", а також стратегію мовної ввічливості.

Ключові слова: давньогрецька мова і культура, філософський дискурс, епістемічна модальність, мовна ввічливість.

На нинішньому етапі розвитку когнітивної лінгвістики та лінгво-культурології найбільш актуальними є питання, пов'язані з описом мовної компетенції не тільки як відтворення граматичних правил, а й мовного контексту на рівні синтаксичної валентності та позамовного – на рівні відповідності культурним та інтерактивним конвенціям. Аналізуючи результати сучасних досліджень з прагмалінгвістики К. Nyland (1996, 1998), R. Markkanen, H. Schröder (1997), T. Varttala (2001), ми не могли не замислюватися над тим, наскільки давньогрецький мовний матеріал може виявити свою специфіку і автентичність. При цьому **об'єктом** дослідження було обрано філософський дискурс (твори Геракліта, Горгія і Платона), а **предметом** – функціонально-прагматичні значення епістемічної модальності, вираженої в давньогрецькій мові саме кон'юнктивом, оптативом та ірреальним індикативом. Оскільки мова виступає у подвійній функції форми зберігання і форми відтворення культури [Голубовська 2005, 27], спроби виявити *дискурсно та етнодетерміновані контексти* вживання модальних засобів у давньогрецьких філософських текстах нам видаються не тільки актуальними, але й відповідними рівню новітніх досягнень лінгвістики.

Питання первинності мовної норми чи норми культури, на думку Ф. К. Бока [Бок 1999, 115], має два підходи розв'язання. Перший – пов'язаний з гіпотезою Б. Л. Уорфа та його послідовників – визнає взаємовплив цих феноменів, але домінантним вважається мовний фактор, що обмежує горизонт культури, спрямовуючи її розвиток чітко окресленим шляхом. За Б. Л. Уорфом [Уорф 1999, 87] це відбувається тому, що мова є системою, а не просто комплексом норм. Структура великої системи зазнає істотних змін дуже повільно, тоді як в багатьох сферах культури зміни відбуваються порівняно швидко. Альтернативою ідеї зв'язку між культурними нормами і мовними моделями є позиція учня Е. Сепіра К. Л. Пайка [Pike 1967], який прагнув сформулювати загальну теорію людської поведінки. Основою його підходу є переконання, що всі мовні форми утворюють підгрупу більш загальної категорії – категорії культурних форм. Вкладаючи в поняття *культура* "традиційну спільність розуміння, що реалізується в дії та артефакті – її матеріальному результаті", послідовник Пайка Ф. К. Бок [Бок 1999, 116] визначає *культурну форму* як

набір взаємопов'язаних і частково довільних очікувань, розумінь, вірувань і конвенцій, які поділяються членами соціальної групи, що впливає чи впливав на поведінку деяких членів цієї групи. Обидві позиції насправді певною мірою урівноважуються тим, що до культурних форм Бок відносить мовні одиниці, а Уорф часто під мовою розуміє "манери мовлення" або інваріанти мовних одиниць.

Власне, ми також обмежимося рівнем дискурсу та його артефактів, хоча серед досліджень давньогрецької філософії, мови і культури можна знайти приклади встановлення аналогій між епістемологічною і мовною картиною світу. О. Ф. Лосєв [Лосєв 1965] висловлює думку про те, що відсутність глибокої формалізації давньогрецького синтаксису можна поставити у відповідність до раціоналістичного та об'єктивованого типу філософського пізнання греків. Ймовірно, що витончено диференційований простір можливих світів, граматикалізований та лексикалізований численними засобами давньогрецької мови, також свідчить про схильність давніх греків до раціоналістичної рефлексії. Інтуїтивно принцип зв'язку між семіотикою мови і культури виражає образна оцінка Б. Гілдерслева граматичної семантики рідкісного в системі індоєвропейських мов бажального способу: завдяки властивості оптатива позначати чисту абстрактність, інтелектуальне моделювання безвідносно до реального здійснення оптатив визнається "*ідеальним способом уяви, що відображає ментальність давньогрецької мови*" [Robertson 1934, 1020].

Велике значення для культурологічної інтерпретації мовленнєвої норми виявляють контексти модалізованого мовлення. У своєму дослідженні ідіоматичних модальних формул на позначення нездійсненого бажання та недійсного припущення у текстах Гомера, Г. Надь [Надь 2002] дійшов висновку, що ірреальний та потенційний модуси, які далеко не завжди передбачають неможливість реалізації дії чи хибність пропозиції в припущенні, в більшості контекстів вимагають у постпозиції сполучників $\acute{\omega}\varsigma/\acute{\omega}\upsilon\tau\omega\varsigma\dots$ $\acute{\omega}\varsigma$, $\acute{\omega}\upsilon\tau\omega\varsigma$ "як.. так", "так само", за допомогою яких між попередньою і наступною частинами висловлення встановлюються відношення аналогії. Таким чином, настанова, з якої випливає нездійсненне бажання чи умова, є ключем для інтерпретації іншого факту. Подібну архаїчну модель образного порівняння ми могли спостерігати в доведенні за аналогією у філософському дискурсі Геракліта і Платона.

• καθαίρονται δ' ἄλλωι αἵματι μαινώμενοι οἶον εἴ τις εἴς τε πηλὸν ἐμβὰς πηλῶι ἀπονίξοιτο. μαίνεσθαι δ' ἂν δοκοίη, εἴ τις αὐτὸν ἀνθρώπων ἐπιφράσαιτο οὕτω ποιέοντα. καὶ τοῖς ἀγάλαμασι δὲ τουτσοισιν εὐχονται, ὅκοῖον εἴ τις δόμοισι λεσχηνεύοιτο, οὗ τι γινώσκων θεοῦς οὐδ' ἦρωας οἴτινές εἴσι. *Очищуються іншою кров'ю осквернені, наче якби хтось, увійшовши в бруд, брудом відмивався. За божевільного визнала б його людина, побачивши, що він чинить таке. А їхні молитви до статуї схожі на те, наче якби хтось промовляв до будинків, не розуміючи нічого ані про богів, ані про героїв* [5=130.126 DK].

• ὥσπερ οὖν ἄν, εἴ τῷ ὄντι ξένος ἐτύγχανον ἄν, συνεγιγνώσκετε δὲ που ἄν μοι εἴ ἐν ἐκείνῃ τῇ φωνῇ τε καὶ τῷ τρόπῳ ἔλεγον ἐν οἷσπερ τεθράμμη, καὶ δὴ καὶ νῦν τοῦτο ὑμῶν δέομαι δίκαιον, ὥς γέ μοι δοκῶ, τὸν μὲν τρόπον τῆς λέξεως εἶναι ἴσως μὲν γὰρ χείρων, ἴσως δὲ βελτῶνων ἢ ἐπὶ αὐτὸ δὲ τοῦτο σκοπεῖν καὶ τούτῳ τὸν νοῦν

προσέχειν ἰ Ἰ так само, як ви вибачили б мене, якщо я, будучи насправді чужоземцем, говорив би тією мовою так, як звично з дитинства, отже, і тепер єдине, чого у вас прошу – по справедливості, як мені здається, дозволити звернути увагу і висловитися по-своєму: можливо, гірше, можливо, краще... (Pl. Apol.17d-18a).

Продовженням аргументації за аналогією виступає вербальна ілюстрація ідеї за допомогою **віртуальних промов**, функція яких полягає в інтерпретації чіткої точки зору, яка ніколи в дійсності не була і, очевидно, не могла бути висловлена. При цьому модалізації зазнає предикат мовлення, який, як правило, супроводжується сполучником ὥσπερ наче:

- καὶ φαίνεται τοῦτον λέγειν τὸν Σωκράτη, προσκεχρήσθαι δὲ τὸ "μὴ ἴνδοματι, ἐμὲ παράδειγμα ποιούμενος, ὥσπερ ἂν εἴποι ὅτι "Οὗτος ὑμῶν, ὃ ἄνθρωποι, σοφώτατος ἐστίν, ὅστις ὥσπερ Σωκράτης ἔγνωκεν ὅτι οὐδενὸς ἀξίος ἐστὶ τῆ ἀληθείᾳ πρὸς σοφίαν." *І здається, при цьому він не має на увазі саме Сократа, а користується моїм іменем для прикладу, все одно якби він сказав: "Той з вас, люди, наймудріший, хто, як Сократ, пізнав, що нічого насправді не варта його мудрість" (Pl. Apol.23a-b).*

- οὗτος γὰρ ἐμοὶ φαίνεται τὰ ἐναντία λέγειν αὐτὸς ἑαυτῷ ἐν τῇ γραφῇ ὥσπερ ἂν εἴποι "Ἀδικεῖ Σωκράτης θεοὺς οὐ νομίζων, ἀλλὰ θεοὺς νομίζων." *Тому що мені здається, що в своєму обвинуваченні він сам собі суперечить, як ніби він сказав: "Сократ порушує закон тим, що не визнає богів, але богів визнає" (Pl. Apol.27a).*

- λείου δ' αὐ καὶ τραχέος παθῆ ματος αἴ τῖαν πάς που κατιδὼν καὶ ἐτέρω δυνατὸς ἂν εἶη λέγειν· σκληρότης γὰρ ἀνωμαλότητι μειχθεῖσα, τὸ δ'ομαλότης πυκνότητι παρέχεται. *Кожний, розглянувши причину гладкості та шорохуватості, міг би сказати іншому таке: перше є поєднанням твердості з неоднорідністю, а друге – однорідності зі щільністю (Pl. Tim.63e).*

Риторична компетенція була однією зі складових іміджу "суспільної людини" ἀνὴρ πολιτικός – людини, здатної впливати на керування державою та займатися інтелектуальною діяльністю. Піднесенню до незвично високого рівня ролі усного аргументованого мовлення сприяла вся структура афінської демократії, не кажучи про "інтелектуальну революцію" першої софістики V ст. до н. е. Виходячи з цього, мовленнєву ілюстрацію думки, яка типово вводилася за допомогою фрази ὥσπερ ἂν εἴποι "як ніби він сказав" (Pl. Tim.63e, Apol. 23b, 27a, 29c, 37e та ін.), очевидно, можна розглядати як відображення в аргументації фрейму комунікативної поведінки.

Якщо порівняння для унаочнення точки зору мовця досягало в тексті обсягу надфразової єдності, воно отримувало специфічне, з культурологічного погляду, оформлення. Так, у деяких своїх діалогах шляхом жанрового комбінування Платон відтворює антиномію двох універсальних парадигм: сакрального "міфу" та секулярного "логосу". Таке співвідношення священного тексту про Атлантиду та його раціональної інтерпретації у вигляді філософського вчення знаходимо в композиції діалогу Платона "Тімей", в якому жанрова диференціація вплинула на кількісні показники вживань модальних форм: у нарративному викладі міфу були вжиті лише форми реального індикатива. А в метадискурсивній частині (в припущенні з *низьким* рівнем достовірності), навпаки, більш конкретна семантика ірреального індикатива, типова для ранніх діалогів, змінилася гіпотетичним опта-

тивом, а також зросла кількість лексичних форм на позначення об'єктивної можливості [Шадчина 2004].

Виходячи з того, що модальні одиниці різняться не стільки набором функціональних значень, скільки іллокутивним потенціалом, важливим аспектом їх вивчення є прагматична інтерпретація. З погляду прагматики, епістемічна модальність може бути інтерпретована як **стратегія мовної ввічливості**. Суть цього комунікативного принципу полягає в тому, що висунуті мовцем твердження пом'якшуються, незважаючи на очевидну впевненість автора в їхній достовірності. У спеціалізованій комунікації під цією стратегією розуміють не особисту "люб'язність", а дотримання мовцем відповідних для певного мікросоціуму конвенцій стосовно реципієнтів тексту. Проте така конвенційність у науково орієнтованому дискурсі не є однорідною [Шадчина 2002, 369], тим більше, коли йдеться про давні культури, де комунікативні норми охоплюють діапазон від ієратичних правил комунікації до формалізованої конформності. Таким чином, модальні значення можуть виражати не лише власне епістемічні оцінки, але й асоціюватися з комунікативними нормами міжособистісного спілкування, репрезентуючи академічний етикет.

Стратегія посилення позиції адресата через запит його волі, згоди, бажання (**позитивна** мовна ввічливість) давньогрецькому науково-філософському дискурсу загалом не притаманна. Тим не менш в окремих випадках позитивна ввічливість у філософських діалогах Платона виражається питальним реченням (з відтінком умовляння) чи його прагматичним еквівалентом у вигляді умовного речення з кон'юнктивом *conjunctivus eventualis*, *conjunctivus prospectivus* у другій особі:

- Ἰσως ἄρα νῆ Δί' ἔσται, ὥσπερ ἐν ταῖς ἄλλαις τέχναις, καὶ νομοθέτης ὁ μὲν ἀγαθός, ὁ δὲ κακός, ἐάνπερ τὰ ἐμπροσθεν ἐκεῖνα ὁμολογήθῃ ἡμῖν. *Значить, мабуть, присягаюся Зевсом, щоб як і в інших мистецтвах, один законодавець був хорошиий, а інший – поганий, якщо тільки ти згоден з попереднім моїм твердженням (Pl. Crat.431e).*

- Διὰ τίνοος ἄλλου οὖν ἔτι προσδοκῶς ἂν ταῦτα μαθεῖν; *За допомогою чого б іншого ти запропонував їх вивчати (Pl. Crat. 438e)?*

Позитивна ввічливість, виражена модальними засобами, є певною мірою надлишковою, про що свідчать паралельні форми в індикативі:

- Ἐάσομεν οὖν, ἢ βούλει (**ind.**), οὕτως ὅπως ἂν δυνώμεθα *Давай спробуємо, якщо на те твоя ласка, розглянемо це так, як зможемо ... (Pl. Crat.425b).*

- καὶ οὖν μοι ἔδοξεν, ὦ Φαίδρε, εἴ μὴ τι σὺ ἄλλο λέγεις (**ind.**), δις καὶ τρίς τὰ αὐτὰ εἴ ρηκέναί... *І мені здається, Федре, якщо ти не маєш іншої думки, що він повторює те саме двічі чи тричі (Pl. Phaed. 235a).*

Оскільки в класичний період переконливість висловлювань у давньогрецьких філософських творах почала залежати від раціональних аргументів, це зумовило більш дискретний виклад і потребу в експліцитній маніфестації мовця в тексті, зрештою, як і потребу в захисті його "обличчя" (**негативна** мовна ввічливість). Типовими узусами негативної мовної ввічливості виступають волюнтаривно-деонтичні комунікативні акти, репрезентовані дієсловами волевиявлення та необхідності, спонукальні висловлювання, а також епістемічні оцінні висловлювання,

виражені риторичними питаннями, лексикалізованими значеннями можливості, дієсловами мовлення і мислення, що утворюють модусну рамку для презентації обґрунтованих у ході аргументації положень. Усі вони можуть бути потенційно розцінені як комунікативно небезпечні інтерактивні дії, тому переважаючим засобом модалізації в них виступає *optativus potentialis* або *conjunctivus prospectivus*:

- Ἄλλ' ἐγὼ μὲν συγχωρῶ· πάνυ γὰρ ἂν ἤδέως τὰ ἐπίλοιπα περὶ τῶν ὀνομάτων ἀκούσαισι (**opt.**). *Принаймні я приєднуюся, оскільки із задоволенням послухав би й все інше про імена (Pl. Crat.397a)* – спонукальне висловлювання.

- ἐγὼ γὰρ ἂ μὲν χθὲς ἤκουσα, οὐκ ἂν οἶδ' εἴ τι δυναίμην (**opt.**) ἅπαντα ἐν μνημῆ πάλιν λαβεῖν. *Я не певен, чи зміг би я поновити в пам'яті все, що чув вчора (Pl. Tim.26b).*

- Ἐάσομεν οὖν, ἢ βούλει οὕτως ὅπως ἂν δυνώμεθα (**conj.**), καὶ ἂν μικρόν τι αὐτῶν οἰοί τ' ὦμεν κατιδεῖν, ἐπιχειρώμεν, προειπόντεςί *Давай спробуємо, якщо тобі завгодно, розглянемо це так, як зможемо, і якщо ми виявимося хоча б трохи здатними на це, то давай візьмемося ... (Pl. Crat.425b).*

- σκέψαι οὖν ἦν εἴ τι σάγω μηχανὴν ἐπὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ἃ ἂν ἄπορῶ (**conj.**). *Отже, дивись, який вихід я придумав для всього того, що мені важко пояснити (Pl. Crat.409d).*

Зрідка в епістемічних комунікативних актах може використовуватися еквівалентна функціональна семантика ірреального індикатива, у тому числі з предикатами волевиявлення [Шадчина 2003, 286-7]: *Οὕτω γὰρ ἂν* οἶμαι δὲ λωμά του [σώματος] ἐγίγνετο (**ind.**) μμησαμένου, ὡς ἔοικε, τοῦ σώματος ἐκεῖνο ὃ ἐβούλετο (**ind.**) δηλῶσαι. *Так, я думаю, відбувається вираження чогось за допомогою тіла: коли тіло наслідує те, що воно хотіло б виразити (Pl. Crat.423a-b).*

В історичному плані було помічено, що використання неозначених, узагальнюючих висловлювань з кон'юнктивом було обмеженим у Гомера, але потім почало поступово зростати [Robertson 1934, 958]. Зокрема, однією із специфічних сфер вживання, долучених до спектру прагматичних функцій проспективного кон'юнктива у філософському дискурсі, стала функція відображення можливих світів та зниження іллокутивної сили висловлювання. У досліджуваному матеріалі зустрілися такі граматичні контексти кон'юнктива, які в смисловому плані можна було б назвати синтаксичною тавтологією, коли лексична одиниця розгортається в речення, що розкриває її зміст, тобто коли підрядне речення тлумачить зміст слова з головного речення, причому це слово є спільнокореневим з предикатом підрядної синтаксичної одиниці.

1. οὐκ οὖν ἐπιθυμεῖ ὁ μὴ οἶόμενος ἐνδεῆς εἶναι οὐδ' ἂν μὴ οἴηται ἐπιδεισθαι. *Отже, не прагне нічого той, хто не вважає, що йому бракує того, що він і не думає потребувати (Pl. Symp.204a).*

2. οὐ γὰρ ἐμὸν ἐρῶ τὸν λόγον ὃν ἂν λέγω, ἀλλ' εἴ τι εἰς ἀξίόχρεων ὑμῖν τὸν λέγοντα ἀνοίσω. *Адже висловлюючись, я висловлю не свою власну думку, а посилаюся на мовця, який у вас користується довірою (Pl. Apol.20e).*

3. καὶ διότι αὐτὸ τοῦτω σημαίνει ἃ ἂν σημαίνει ἢ ψυχῇ, καὶ ταύτη "σῆμα" ὀρθῶς καλεῖσθαι. *Оскільки через нього душа виражає те, що її слід виражати, тому його правильно називати знаком (Pl. Crat.400c).*

4. δεσμῶν δὲ κελλιστος ὅς ἄν αὐτὸν καὶ τὰ συνδούμενα ὅτι μάλιστα ἐν ποιῆ, τοῦτο δὲ πέφυκεν ἀναλογία κάλλιστα ἀποτελεῖν. Найпрекрасніший із зв'язків той, який найбільшою мірою єднає себе і те, що він зв'язує, – і цю задачу найкращим чином виконує пропорція (Pl. Tim.31c).

Додатковим аргументом на користь того, що згадана стратегія граматичного ускладнення мотивована не лише смислом, але й комунікативною нормою дискурсу, служить формальна й функціональна симетрія однакових підрядних речень, де в першому з них вживається індикатив, а в другому – кон'юнктив: ἢ ὄνομ' ἄρ' ἐστίν, ὡς ἔοικε, μίμητα φωνῆ ἐκείνου ὃ μιμεῖται (**ind.**), καὶ ὀνομάζει ὃ μιμούμενος τῆ φωνῆ ὃ ἄν μιμήται (**conj.**). У такому разі ім'я, очевидно, є наслідванням за допомогою голосу тому, що наслідують, і той, хто наслідує голосом, дає ім'я тому, що наслідує (Pl. Crat.423b).

Стратегія тлумачення слова підрядним реченням, яку ми нерідко зустрічаємо в Платона, дещо нагадує функцію визначення, коли здійснюється спроба шляхом розгорнутого тлумачення вивести поняття, виражене словом, з тотожності самому собі. Порівняймо інші приклади витлумачення поняття через граматичну та словотвірну словозміну:

- εἴ τι μὲν οὖν διὰ τὸ πρῶτον, ἄξιός αἴ τιδῆσθαι ὁ αἴ τιόμενος· θεοῦ γὰρ προθυμίαν ἀνθρωπίνῃ προμηθείᾳ ἀδύνατον κωλύειν. Якщо прийняти перше, то обвинувачена достойна обвинувачення: божому промислу людські помисли не можуть бути перешкодою (Gorg. Hel.6).

- τὸ γὰρ κινήσομενον ἄνευ τοῦ κινήσουτος ἢ τὸ κινήσον ἄνευ τοῦ κινήσομένου χαλεπὸν, μᾶλλον δὲ ἀδύνατον, εἶναι· κίνησις δὲ οὐκ ἔστιν τούτων ἀπόντωνί. адже важко, вірніше, неможливо уявити собі те, що буде рухатися, без того, що рухатиме, чи, навпаки, те, що буде рухати, без того, що буде рухатися, а рух неможливий без того й іншого... (Pl. Tim.57e.)

При цьому цей інтелектуальний крок зміщення зі сфери конкретного, загально-вживаного модусу в абстрактний у Платона супроводжується додатковими засобами мовної конвенційності: абстрактність, задана синтаксичною структурою речення, підсилюється семантикою умовного способу. Це явище, аналогічне термінотворенню, ще раз демонструє критичність цензу, який філософський дискурс встановлює по відношенню до власної мовленнєвої практики як інструменту професійного пізнання. Філософське додання "дорефлексивної невинності" слів шляхом осмислення і переосмислення загального уявлення, закладеного в семантиці мовних одиниць, – є однією з визначальних риторичних стратегій давньогрецьких філософів, яку С. С. Аверінцев образно порівнює з "педантичною дріб'язковістю та крючкодерством" [Аверінцев 1979, 66]. На його думку, власне, ця критика мови якраз і позначає границю, що відмежовує філософію від попереднього дорефлексивного стану, характерного для протонаукового знання.

Підсумовуючи результати проведеного дослідження, можна зробити наступні **висновки**. Аналогічно до того, що наявність рамки переказаних діалогів у Платона вважається симптомом початку регламентації шкільного життя 80–70-х рр. IV ст. до н. е., виникнення метадискурсивної частини в монологічному викладі також мо-

жна тлумачити як початок регламентації наукового дискурсу і наукового стилю. В одному з пізніх діалогів Платона "Тімей" можна помітити встановлення нової позиції суб'єкта знання щодо границь і джерела свого пізнання не лише на рівні композиції – раціоналістична інтерпретація культового переказу про Атлантиду у вигляді філософського вчення, – але й на рівні мовлення, коли різні мовні засоби – зміна особи, етикетизовані модальні вислови – вказують на встановлення діалогічного простору з реципієнтом тексту і знання, яке цей текст передає. За своєю функцією метадискурс філософських творів виражає не лише епістемічну оцінку пропозиції, а й виступає маніфестацією традиційної наукової "скромності" щодо можливості, здатності досліджувати якусь проблему або відсутності знання, некомпетентності її розглядати. Як правило, конвенційною формою вираження негативної мовної ввічливості в давньогрецькому науковому тексті виступають функціональні значення оптатива, кон'юнктива та зрідка ірреального індикатива. На відміну від стратегії послаблення категоричності, посилення позиції адресата для науково-філософського дискурсу не характерне. В окремих випадках на позначення позитивної мовної ввічливості виступає проспективний кон'юнктив. Зіставлення давньогрецьких способів у прагматичному аспекті доводить, що іллокутивна сила кон'юнктива є інтенсивнішою, ніж в оптатива, а тим більше – в ірреального індикатива, відтак це розширює його інтерактивні можливості, порівняно з іншими способами.

Етномаркованою та специфічною для давньогрецької культури можна вважати мовленнєву ілюстрацію думки у формі віртуальної промови, яка типово вводилася фразою *ὡς περ ἂν εἴποι* "як ніби він сказав".

Отже, хоча в тексті Платона ускладнена підрядність з логічною і комунікативною навантаженістю модальними засобами є чи не найприкметнішою рисою ідіостилю, на нашу думку, ця мовленнєва риса цілком відповідає тим завданням, які завжди ставив перед собою філософський дискурс, а особливо на стадії свого становлення, – глибина логічного проникнення через "критику мови".

Исследование посвящено культурно и дискурсно маркированным контекстам употребления эпистемической модальности в древнегреческих философских текстах. Речь идёт о доказательстве по аналогии, виртуальных речах, "абстрагировании" лексической семантики слова придаточным предложением с модальными предикатами, что отражает важный для философского знания принцип "критики языка", а также о стратегии языковой вежливости.

Ключевые слова: древнегреческий язык и культура, философский дискурс, эпистемическая модальность, языковая вежливость.

The study is devoted to the cultural contexts and discourse marked use of epistemic modality in the ancient Greek philosophical texts. There are the proof by analogy, virtual speeches, "abstracting" lexical semantics of the word by subordinate clause with modal predicates, which reflects an important philosophical knowledge principle – "critique of language", as well as the strategies of linguistic politeness.

Key words: ancient Greek language and culture, philosophic discourse, epistemic modality, linguistic politeness.

Література:

1. *Аверинцев С.* Классическая греческая философия как явление историко-литературного ряда / С. Аверинцев // Новое в современной классической филологии. – М. : Наука, 1979. – Вып. 1. – С. 41–81.

2. Бок Ф. К. Структура общества и структура языка / Ф. К. Бок // Зарубежная лингвистика I / пер. с англ. В. А. Звегинцева, Н. С. Чемоданова. – М. : Прогресс, 1999. – С. 115–129.
3. Голубовська І. О. Етноспецифічні константи мовної свідомості : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.15 / Ірина Олександрівна Голубовська. – К., 2005. – 38 с.
4. Лосев А. Ф. О законах сложного предложения в древнегреческом языке / А. Ф. Лосев // Статьи и исследования по языкознанию и классической филологии. Уч. записки Моск. пед. ин-та им. В. И. Ленина / под ред. Василенко И. А. – 1965. – № 234. – С. 38–131.
5. Надь Г. Греческая мифология и поэтика / Грегори Надь ; пер. с англ. Н. П. Гринцера. – М. : Прогресс-Традиция, 2002. – 432 с.
6. Уорф Б. Л. Отношение норм поведения и мышления к языку / Б. Л. Уорф // Зарубежная лингвистика I / пер. с англ. В. А. Звегинцева, Н. С. Чемоданова. – М. : Прогресс, 1999. – С. 58–91.
7. Шадчина А. С. Прагматична функція епістемічної модальності в науково орієнтованому дискурсі / А. С. Шадчина // Культура народів Причорномор'я. – 2002. – № 22. – С. 367–370.
8. Шадчина А. С. Семантика ірреального індикатива в давньогрецькій мові / А. С. Шадчина // Українське мовознавство. – 2003. – Вип. 26. – С. 73–77.
9. Шадчина А. С. Аналітичні засоби вираження модальності в давньогрецькій мові / А. С. Шадчина // Мовні і концептуальні картини світу. – 2004. – № 10. – С. 677–685.
10. Hyland K. Writing without conviction? Hedging in science research articles / K. Hyland // Journal of pragmatics. – 1996. – Vol. 17, № 4. – P. 433–454.
11. Hyland K. Persuasion and context: The pragmatics of academic metadiscourse / K. Hyland // Journal of pragmatics. – 1998. – Vol. 30, № 4. – P. 437–455.
12. Markkanen R., Schröder H. Hedging: A Challenge for Pragmatics and Discourse Analysis / R. Markkanen, H. Schröder // Hedging and Discourse: Approaches to the Analysis of a Pragmatic Phenomenon in Academic Texts. – Berlin ; New York : Walter de Greyter, 1997. – P. 188–207.
13. Pike K. L. Language in relation to a unified theory of the structure of human behavior / Kenneth Lee Pike. – 2nd ed., rev. Janua Linguarum, series maior 24. – The Hague : Mouton, 1967. – 762 p.
14. Robertson A. T. A grammar of the Greek New Testament in the light of historical research / Archibald Thomas Robertson. – Broadman press, Nashville, Tennessee, 1914, 1934. – 1454 p.
15. Varttala T. Hedging in Scientifically Oriented Discourse. Exploring variation According to Discipline and Intended Audience / Teppo Varttala. – Electronic dissertation, PhD. – 2001. – Acta Electronica Universitatis, Tampereensis 133 [Electronic source]. – Access mode: <http://acta.uta.fi>.